

С. 48-49.

6. Кушнір А. І. Пам'ятка історії та природи – 1000-літній Дуб «Максима Залізняка» та методи його збереження / Кушнір А.І., Суханова О.А., Кушнір І.П. // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічні проблеми садівництва та інтродукції рослин» (Ялта, 13-18 жовтня 2008 р.) – Ялта, 2008. – С. 64-67.
7. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення (станом на 01.01.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до бази даних : <https://wikimediaukraine.wordpress.com/2014/03/19/%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE/>
8. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
9. Суханова О.А. Стан вікових дерев – пам'яток природи на території Національного університету біоресурсів і природокористування України / О.А. Суханова, А.І. Кушнір // Актуальні проблеми лісового сектору та садово-паркового господарства : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2016. – С. 145.

Володимир Дударець
(Буча, Україна)

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ САДОВОГО МИСТЕЦТВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Світове садово-паркове мистецтво – безцінна скарбниця художньої культури народу, що через дивовижні пейзажі природи впродовж багатьох століть несе велич славетної історії культур. Садово-паркові об'єкти України є відтворенням складної історичної долі українського народу. Питання відновлення та формування ландшафтного середовища лишається одним із актуальних у наш час і потребує від фахівців принципового вирішення. В даній статті автор аналізує історичні витоки садово-паркового мистецтва України.

A world sadovo-parkove art is a priceless treasury of artistic culture of people, that through surprisings landscape of nature during many ages carries the grandeur of glorious history of cultures. Sadovo-parkovi objects Ukraine is the recreation of difficult historical fate of the Ukrainian people. The question of renewal and forming of landscape environment remains one of aktual'nikh in our time and requires from the specialists of of principle decision. In this article an author analyses the historical sources of art of Ukraine.

Мистецтво ландшафту України пройшло величезний історичний шлях свого зародження, випробування і становлення. Велика кількість садів і парків, що збереглися до сьогодення, отримали статус пам'яток архітектури, національних та природних заповідників. Завдяки високому професіоналізму, художній майстерності та небайдужості до витворів українського мистецтва, окремі з них стали взірцями українського та світового садово-паркового мистецтва.

Історичний досвід розвитку садового мистецтва розглядалося у працях І.О. Богової, А.П. Вергунова, В.А. Горохова, А.Д. Жирнова, М.С. Залеської, І.Д. Родичкіна, І.А. Косаревського та ін.

Садове мистецтво формувалося протягом кількох тисячоліть. Воно розвивалося одночасно з іншими видами мистецтва – живописом, скульптурою, музикою, літературою. В садово-парковому мистецтві старовини знаходили своє втілення досягнення дендрології (декоративного садівництва), архітектурної та інженерної

майстерності (будівництва та іригації) кожної епохи. Цікаві знахідки закріплювалися у вигляді різноманітних прийомів, які систематизувалися і складалися в естетичні та технологічні принципи формування невеликих ландшафтів, які нарекли «садами».

Звичайний сад немає нічого спільного з мистецтвом, а коли він і отримував декоративно-естетичне вираження, навіть скромно прикрашений, йому рідко вдається вийти на рівень художнього твору. Але існують інші сади, які не мають нічого спільного з шаблоном і життєвою прозою. Такі сади є творами загальної матері всіх мистецтв – архітектури.

Розвиток садівництва як мистецтва починається в доісторичний період з тих часів, коли людство починає осілий спосіб життя. Сади прикрашали стародавні храми і були найкращими куточками палаців Сходу, з якими пов'язані романтичні вірування і легенди.

В образі саду втілювався земний рай людини і рай небесний. Д.С. Лихачов, описуючи облаштування та символіку садів старовини, згадує про двояке значення саду:

- богоматір і непорочність;
- рай, що символізує весну, щастя і добробут богоматері [4,5].

Тому кожна деталь старовинних садових композицій нагадувала про основи божественного домобудівництва і християнських добродіянь.

Перші прояви садового мистецтва знаходимо ще за часів правління Київського князя Ігоря, хоча вони мали утилітарний характер. В історії древлян згадуються міста, де займалися виключно присадибним садівництвом, переважно за період правління княгині Ольги. Захоплення бджільництвом теж, у певній мірі, викликало потяг до садівництва.

Удільні князі та бояри разом з купцями приїздили щорічно до Києва, вантажили товар на човни і везли Дніпром на Чорне море, а звідти – в Константинополь і Грецію. Там купували золоті вироби, вино, одягу і усяке коріння (рослини). З часом у державі Київській з'являлись культурні і декоративні дерева, і таким чином почало розвиватися садівництво. Частина бояр та купців ходили на Кавказ та в Персію, де дивувались розкішними садами. За Київських князів Аскольда і Діра з'явилися перші квітники та городи, а подальші – за князя Олега, який уклав в 911 році угоду з греками, котрі багато внесли в розквіт садового мистецтва Київської Русі. Цей період можна визначити як найбільш активний етап зеленого будівництва. Князь Святослав уславився своїми походами, набігами, запозичивши багато нового з інших країн світу. По ньому лишилося три сини, з яких Володимир став князем Київським на всю державу в 973 році. За Володимира та його сина Ярослава Київська держава стала наймогутнішою. Запровадження християнства в 988 році дало можливість Київській державі долучитися до художньої та архітектурної культури світу того часу. Це дало поштовх до розвитку не тільки стародавньої архітектури, але і зародження основ садового мистецтва Київської Русі [6].

Поряд з першими кам'яними спорудами, створювались зелені прилеглі території храмів, хоча і не мали виразних форм. До будівництва перших київських храмів залучалися грецькі майстри, які були кам'яних справ майстрами, досконально володіючи законами композиції, форм об'єму та простору.

Володимирові хотілося понад усе зміцнити Київську державу внутрішніми зв'язками, щоб сади і землі київські корились князеві не тільки завдяки силі дружини, але щоб усі бачили вигоду належать до неї.

Християни і перед цим бували на слов'янських землях, але тільки Володимир прагнув, щоб християнська віра поширилась на всіх землях держави Київської. Він виписав із грецьких та болгарських земель багато священників, єпископів і митрополитів, що вчили наших людей не лише духовній справі, але й майстерності будівничих та садівників. Князь Володимир закликав візантійських майстрів будувати

особливо гарні церкви в Києві. Відтоді почали привозити з Візантії ікони, книги, статуї і велику кількість рослин, які розводили в перших садах Київської держави [7].

Таким чином, князь Володимир як тільки міг, став уподібнювати Київську державу до Візантії. З уведенням християнства прийшла до нас наука будівництва й садівництва та ще багато іншого й корисного із світу східної культури. Звертаючись до глибин садового мистецтва, неможливо обминути сліди стародавніх поселень Києва, які археологи знаходять на трьох горах: Старокиївській (споруда Київського історичного музею), Щекавиці та на Хоревиці, які здіймаються над Подолом.

У VI сторіччі після народження Христа були побудовані укріплення, які захищали розкинуті внизу поселення і, в тому числі, заселений Поділ.

У укріпленому містечку знаходились язичеські святилища, а за ним – на плато, де згодом виник центр столичного міста, здіймались кургани язичеського Некрополя. Вся ця територія, за згадками археологів та істориків, була досить щільно засаджена садовими та дикоростучими деревами, яким на той час не надавалась певна систематизація та впорядкованість.

Слід визначити, що Старокиївське плоскогір'я самою природою було визначено для формування ландшафту та архітектурних споруд майбутнього міста. Зі сходу плато захищали Дніпровські кручі, густо порослі деревами, а з півдня і заходу – круті схили Хрещатої долини та річки Либідь.

У кінці X сторіччя за правління князя Володимира невелике укріплення на Старокиївській горі перетворюється на міський центр – Дитинець [7]. До нас дійшли історичні свідчення про оздоблення споруд Дитинця і зокрема Десятинної церкви античними (кінними) статуями, що були привезені як трофеї з Херсонесу і стояли перед входом у Десятинну церкву. Є всі підстави вважати, що ряд античних скульптур прикрашали площу Бабин Торжок, та їх оточення мало відповідний благоустрій згідно з грецьким елементом озеленення.

Все це наводить на думку, що князь Володимир за основу будівельного і садового мистецтва брав зразки візантійської школи. В комплекс ансамблю Бабин Торжок входила Ротонда діаметром близько 20 м. Ансамбль усієї площі завершувала Хрестовоздвиженська церква, де на її місці в 1747-1757 роках була побудована Андріївська церква. Від Бабиного Торжка пролягла головна вулиця міста (від Андріївської церкви до перетину з вулицею Житомирською). Справа і зліва знаходилися садиби бояр та монастирі.

Літопис не доніс до нас свідчень про сади бояр та монастирські сади цього періоду, але за переказами, в період до Володимирського часу на місці поблизу фунікулера (Перунів схил) знаходились статуї язичеських богів, а територію, оздоблену скульптурами, можна вважати прообразом наших садів і парків, які виникли значно пізніше.

У XI-XIII сторіччяхправлячим центром міста стає дворище Ярослава, яке являло собою комплекс палацових та господарських споруд. Місто Ярослава мало чітку структуру – дві головні вулиці, що називались «кардо» і «декуманус». Вони перетиналися під прямим кутом у центрі міста. Одна починалась від Софійських воріт і простягалась в напрямі сучасної Володимирської вулиці, де закінчувалась «Золотими воротами». Друга вулиця – біля Західних (Львівських воріт) і пролягала із заходу на схід (до теперішнього майдану Незалежності). Все це нагадує планувальну схему Константинополя з перспективою розташування невеликих садів в монастирських мурах. Центром міста Ярослава був храм Софії Київської.

Від забудови стародавньої столиці мало що збереглося – були знищені княжі палаци, сади, садиби і монастирі, залишилися деякі храми XI-XII ст.

У XII сторіччі на Копировому кінці (на місці Української Академії мистецтв), як припускається, знаходився новий княжий двір князя Рюрика Ростиславовича, де була збудована церква Василя. Місце настільки живописне, що досі приваблює гостей та

мешканців Києва своїми дивовижними ландшафтами.

Третя частина Києва – Михайлівська гора, заселялась слабо. В кінці X сторіччя тут була лісова смуга (Перевесище), де ловили сітями птицю, і урочище Чортове беремище, що пов'язано з язичеським культом. Ці місця використовувались для полювання на звірів та птахів за аналогією зі східними «парадизами» – прообразами перших упорядкованих садово-паркових територій.

Пізніше з'являються перші київські сади. Великою популярністю в той час користувався Києво-Печерський яблуневий сад – один з найкращих в усій Київській Русі. Цей монастирський сад був заснований при Ярославі Великому ще святим Антонієм в 1051 році. Про яблуневий сад цього монастиря знайдено свідчення в «Патерике» (Вітчизняник) [8, 9].

Існує навіть легенда, яка згадує про те, як до святого Георгія Чудотворця, котрий помер на початку XII ст., прийшли злодії з наміром помолитися, але по суті, щоб познайомитися з розташуванням монастиря. У розмові святий передрік одному з них, що той вночі помре від шибениці... Злодій, опинившись в саду, поліз на дерево, зірвався і повис між двома сучками, які утворили вилку.

У наукових дослідженнях Павла Алепського про Київ зустрічаються описання монастирських келій, які широкими вікнами виходили в окремі садочки. З боку Печерського монастиря теж були розташовані два великих чудових сади, а в них – живі огорожі із рослин, що нагадували жасмин з ягодами, схожими на виноград. У садах росли горіхові, тутові та абрикосові дерева. План таких культових садів старовини являв собою хрестовидну форму, що була запозичена зі сходу й існувала в усьому християнському світі. Ця планувальна схема знайшла своє органічне втілення в перших садах Київської Русі – «монастирських». Існують легенди про злодіїв, які ходили в сади за яблуками.

Києво-Печерська Лавра з її величним архітектурним ансамблем і лабіринтами печер, у яких спочивають після трудів праведних лаврські святі, є центром духовності і культури нашого народу, своєрідною академією проповідництва, літописання, друкарства, живопису, гравюри, церковного співу, медицини, бібліотечної справи, літератури та архітектури.

Виникнення Києво-Печерського монастиря, його значення обумовлені політичними, економічними, соціальними й культурними наслідками хрещення Київської Русі в 988-989 роках. Згідно з «Повістю минулих літ», Печерський монастир заснував у 1051 році виходець з міста Любича, що на Чернігівщині, божий подвижник Антоній. Хоча є всі підстави вважати, що монастир був заснований значно раніше.

Повернувшись з Афону, Антоній (до постригу Антип) багато ходив по монастирях рідної землі, допоки не опинився у Києві. На одному з Київських пагорбів відшукав невелику печеру Іларіона, якого у 1051 році князь Ярослав Мудрий призначив Київським митрополитом, і поселився в ній. До душі припало Антонію це місце: тут він молився богові, споживав через день сухий хліб та воду, копав собі печеру. Приходили до нього кияни просити благословення, приходив і князь Ізяслав (син Ярослава Мудрого) з дружиною.

Багато печерських ченців ставали місіонерами й вирушали проповідувати християнство на ті руські землі, де сповідували язичництво. З літописних джерел відомі такі факти: Євстратій Пістник 1096 року потрапив у полон до половців, які продали його іудеям, а згодом за проповідування християнства замордували. Никон Сухий схилив до християнства одного із знатних половців з сім'єю. Леонтій проповідував у Ростовській землі.

На відміну від князівських монастирів Київської Русі, Печерський був справді народним і не раз доводив це, відстоюючи інтереси мирян. Коли наприкінці XI століття Київський князь Святополк змовився з місцевими купцями і заборонив ввозити до Києва сіль з Галичини, бо ворогував з галицькими князями, Печерський монастир

видав її киянам зі своїх запасів безкоштовно. Тоді саме стався неврожай на хліб, і печерська братія знову прийшла на допомогу: бідних нагодували хлібом, який випікав чернець Прохор.

Ігумен Феодосій побудував недалеко від монастиря двір з церквою, де мешкали безпритульні жебраки, сліпі та хворі. На утримання їх виділяли десятку частину монастирських статків. Крім того, Феодосій щосуботи надсилав віз хліба ув'язненим. Невдовзі подвижник уславився в усій землі Русі-України.

Ймовірно, що 1053 року до Антонія прийшов Іларіон, усунутий греками з митрополичої кафедри. Мабуть, він прийняв схиму під ім'ям Никон. 1060 року Никон за дорученням Антонія постриг у ченці сина князівського боярина Івана під ім'ям Варлаам, а наступного року – князівського слугу під ім'ям Єфрам. Через це князь Ізяслав розгнівався, і Никон змушений був перебратися до міста Тмутаракань, де заснував монастир.

Близько 1062 року Антоній, котрий любив самотність, призначив ігуменом монастиря Варлаама, а сам викопав печеру на горі під монастирем і жив у ній протягом багатьох років. Отже, Києво-Печерський монастир сформувався саме тоді, коли першим його ігуменом став Варлаам.

Тоді саме ченці почали переселятися з печер у наземні келії. Над печерами було споруджено невелику дерев'яну церкву в ім'я успіння святої Богородиці. Однак кількість ченців збільшувалася, і виникла потреба розширити монастир. На прохання Антонія князь Ізяслав подарував ченцям гору над печерою, де було побудовано велику церкву, багато келій, і все це обнесено дерев'яною огорожею. Відтоді монастир і дістав назву Печерський, оскільки раніше ченці жили в печерах.

Невдовзі князь Ізяслав побудував монастир в ім'я свого ангела Дмитра і перевів туди Варлаама настоятелем. За порадою Антонія печерські ченці обрали своїм ігуменом вихідця з міста Василева (нині Васильків Київської області) Феодосія. На той час в обителі було 20 ченців.

Передусім Феодосій ввів студійний статут, який регламентував чернече життя в обителі. Згодом цей статут прийняли всі монастирі Київської Русі, тому Феодосія називали засновником в Русі-Україні, а Печерський монастир вважали найстарішим.

Згідно зі статутом, кожен чернець мусив читати рукописні книги, що їх отримували у монастирській бібліотеці у ченця-бібліотекаря. Відомо, що в келії Феодосія переписували і виготовляли книги. Никон опрацьовував їх, Феодосій пряд нитки для палітурних робіт. Уже на той час монастир мав значну бібліотеку. До того ж досить велику кількість книжок з власної бібліотеки передавав обителі князь-чернець Микола Святоша. Серед печерських ченців було чимало освічених людей. Монастир став центром підготовки православного духовництва. До початку XIII ст. З числа його ченців у різні регіони Київської Русі було призначено 50 єпископів.

Ченці Києво-Печерського монастиря виступили за самостійність церкви Київської Русі, підтримуючи політику великих Київських князів, котрі відстоювали незалежність Русі від зазіхань візантійських імператорів. Спрямовані проти князівських міжусобиць, проповіді печерських подвижників закликали до збереження цілісності великокнязівської влади, відстоювали наслідування великокнязівського престолу представниками саме київської династії. Коли, наприклад, у 1072 році сини Ярослава Мудрого – Святослав Чернігівський та Всеволод Переяславський вигнали з Києва свого старшого брата Ізяслава, ігумен Феодосій виступив супроти цього. А коли Святослав усе ж таки оволодів Київським престолом, Феодосій у монастирських службах продовжував поминати ім'я Ізяслава, зовсім не згадуючи Святослава. І навіть після примирення ігумена зі Святославом на богослужбах ім'я Святослава згадувалося лише після імені Ізяслава.

Дбаючи про церковні справи і процвітання Печерського монастиря, Феодосій приділяв багато уваги його зовнішньому вигляду, благоустрою мешканців. У зв'язку із

збільшенням кількості ченців він значно розширив територію монастиря, побудував нові келії, обніс двір келії огорожею. Наприкінці життя Феодосій за згодою з Антонієм вирішив побудувати кам'яну церкву Успення Богородиці, оскільки колишня дерев'яна стала вже затісною. Землю для нової церкви подарував князь Святослав. Він же й пожертвував на її спорудження сто гривень золотом. Великі пожертвування зробив також варяг Шимон. Церкву було закладено у 1073 році ігуменом Феодосієм та єпископом Михайлом.

У 1074 році Феодосій помер. Згідно з його заповітом, братія обрала ігуменом його учня Стефана. Новий ігумен віддавав багато сил будівництву церкви Успення Богородиці, яке в основному було завершено на початку липня 1077 року. Навколо Успенської церкви будуються нові келії, в які переселяється з печер майже вся братія. Фактично тут створюється новий монастир, у печерах залишаються кілька ченців для виконання обряду поховання та проведення щоденних літургій.

У 1078 році печерським ігуменом було обрано Никона, котрий повернувся з Тмутаракані. Саме він увів традицію поховання ченців у печерах, доклав багато зусиль для розвитку Печерського монастиря. На кінець 80-х років XI століття, коли було завершено будівництво Успенського собору, авторитет Печерського монастиря був вже досить значним і продовжував розвиватися. На кошти ченця Миколи Святоші, який був сином чернігівського князя Святослава Давидовича, у 1106-1108 роках зведено Троїцьку надбрамну церкву. Печерський монастир стає значним і авторитетним у християнському світі.

За останній десяток років у результаті господарської діяльності багатьох організацій – орендаторів, возведення деяких нових об'єктів процеси руйнування історичного ландшафту, інженерних комунікацій на території Києво-Печерського заповідника посилились та набули загрозливих масштабів. Годі пояснювати важливість зупинити руйнівну діяльність і повернути світу образ старовинного ландшафтного граду. Потрібно виконати великий об'єм робіт по реконструкції валу, фортечних стін, які оточують середню частину монастиря. На земляних спорудах встановити, як це було у Петровські часи, фортечні артилерійські гармати. Переглянути розміщення музеїв, об'єднавши тематичні музейні експозиції в єдиний сюжет: Лавра – старовинний центр релігії, культури та суспільних відносин XI-XIX століть.

Сьогодні на території заповідника розміщуються більше, ніж 100 будинків, функціонування яких пов'язане з експлуатацією інженерних мереж. Специфіка місцевих гідрологічних умов створює проблеми реконструкції інженерного забезпечення Лаври. До речі, вирішенням цієї проблеми займаються багато років, розробляючи проекти реконструкції мереж, заміни їх новими – більш легкими і надійними. Робилися спроби зберегти історичний водопровід. Головна проблема – забезпечити надійну експлуатацію водопроводу та систем опалення. Існує проблема, пов'язана з ремонтом та використанням підземних порожніх печер, якими насичена вся заповідна зона, особливо верхня Лавра.

Серйозну стурбованість викликає дендрологічна запущеність заповідника. В озелененні Лаври виділяють три періоди:

- давньоруський (початок XII століття) характерний тим, що поряд з дикорослими рослинами та деревами висаджувалися окультурені плодови, декоративні і лікарські рослини, в тому числі квіти і трави;
- період барокко (початок XVII століття) ознаменувався підвищеною цікавістю до декоративних рослин, кущів, трав, а також розвитком фруктового садівництва;
- в кінці XIX - на початку XX століть виділяють третій період, коли озеленення монастиря набуває паркового характеру при наявності великої кількості фруктових дерев.

Протягом останніх десятиліть, особливо після реформування монастирського парку, характер зелених насаджень почав приходити до занепаду і був втрачений. Зараз

заповідник та прилягаюча до нього територія перенасичені дикими чи стихійно насадженими деревами і кущами, що не відповідає історичному підходу, ускладнює зорове сприйняття архітектурного ансамблю Лаври. Крім того, ці дерева своєю кореневою системою руйнують фундаменти пам'ятників архітектури. Сумісно з вченими Центрального ботанічного саду НАН України, був розроблений проект історичної дендрології заповідника, який передбачає поступову заміну самосіву історично достовірними породами і сортами зелених насаджень, які повинні бути висаджені таким чином, щоб врахувати найбільш сприятливі аспекти сприйняття як архітектурних особливостей Лаври, так і придніпровських пейзажів. У комплекс робіт по благоустрою та поверненню історичної достовірності включена заміна існуючої брушатки, встановлення малих архітектурних форм, виготовлених із матеріалів чугунного лиття на основі достовірних зразків, організацію відповідного декоративного освітлення об'єктів.

Зараз продовжується ландшафтна реконструкція заповідника. В ході підготовки до тисячоліття хрещення Русі був виконаний ряд першочергових робіт. Зокрема, знесена велика кількість господарчих будівель, що спотворювали внутрішній простір заповідника, проведена санітарна розчистка зелених насаджень, що дало можливість частково реконструювати ландшафт територій. На окремих ділянках видалений шар наносного ґрунту для відновлення історичного рівня місцевості. Проводилися роботи по благоустрою та відновленню втрачених ділянок мощень, ремонту валів та кріпосних стін.

Києво-Печерська Лавра – один із всесвітньо-відомих історико-архітектурних пам'яток України, являє собою велику цінність як зразок ландшафтної архітектури. Розміщений на крутих схилах правого берега Дніпра і оточений масивами зелених насаджень, монастирський комплекс, який протягом століть був своєрідною християнською Меккою, проглядається навіть з лівобережжя за багато кілометрів. За всі періоди багатовікової історії розвитку монастиря архітектори уміло користувалися перевагами такого розміщення Лаври. І задача сучасного покоління – зберегти Лаврський заповідник у його первозданній історичній красі, зелені насаджень для майбутніх поколінь як взірця ландшафтної архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Архитектура и антропософия / Сост. и отв. ред. А. Соколова. – К., 2001.*
2. *Архітектурне проектування. Парк житлового району / Уклад. Н.Н.Абрамова, Т.Ю. Іносова, І.М.Судак – К., 2002.*
3. *Ивалова Л.И. Современный ландшафтный дизайн: иллюстрированная энциклопедия. – М., 2003.*
4. *Лихачов Д.С. Сад и культура России // Декоративное искусство. – 1982. - №12. – С.38-45*
5. *Лихачов Д.С. Поэзия садов. – Л.: Наука, 1982. – 343 с.*
6. *Асеев Ю.С. и др. Пам'ятники архитектуры Украины: Чертежи и фотографии. – К., 1954. – С.10.*
7. *Асеев Ю.С. Стили в архитектуре Украины. – К.: Будивзельник, 1989. – 104 с.*
8. *Родичкін І.Д. Ландшафтна архітектура. – К.: Будівельник, 1990. – С.183.*
9. *Всеобщая история архитектуры. – Т.6. – М., 1968. – С.339-450.*

*Оксана Мацюк
(Тернопіль, Україна)*

ВИДИ РОДУ *JUGLANS L.* – ЕЛЕМЕНТ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ

*У статті висвітлено декоративні властивості інтродукованих видів роду *Juglans L.* перспективність їх використання у ландшафтних композиціях.*